

تبیین و اولویت بندی راهکارهای تحقق مفهوم خلوت در مجتمع‌های مسکونی میان‌مرتبه (نمونه مورد مطالعه: شهر اصفهان)*

سبحان روحی صفت**، منصوره کیانارثی***

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۱۳ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۰۵/۱۹

چکیده

طراحی مسکن و مجتمع‌های مسکونی به بررسی نیازها و حل مسائل برای ایجاد محیطی کارآمد و متناسب با نیاز کاربران می‌پردازد. با تغییر الگوی ساخت مسکن در شهرها، بسیاری از ساکنان ناچار به زندگی در مجتمع‌های مسکونی هستند. هدف پژوهش حاضر، شناخت ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر خلوت و تعاملات اجتماعی ساکنین مجتمع‌های مسکونی و ارائه اولویت‌بندی راهکارهای طراحی مرتبط است. این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر فرایند انجام پژوهش، ترکیبی است. در گام اول به بررسی و تحلیل مفاهیم مرتبط با خلوت، سکونت و مجتمع‌های مسکونی پرداخته شد و نمونه‌های مرتبط مطالعه شد. سپس، با استفاده از چک‌لیست مشاهده و تکمیل پرسش‌نامه، ابعاد مفهوم خلوت از دید ساکنین ارزیابی شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها به وسیله نرم‌افزارهای مربوطه انجام شد. نتایج نشان می‌دهد ابعاد هشت‌گانه مفهوم خلوت از منظر ساکنین به ترتیب شامل ابعاد کالبدی، فضای شخصی، حریم خصوصی، عرصه فردی، قلمروپایی، فرهنگی، اجتماعی و زیست محیطی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی

حریم خصوصی، خلوت، مسکن، مجتمع‌های مسکونی.

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه نویسنده اول با عنوان: «طراحی مجتمع مسکونی میان‌مرتبه با تاکید بر مفهوم خلوت» است که با راهنمایی نویسنده دوم در دانشکده هنر، معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد در شهریور ماه سال ۱۴۰۲ به اتمام رسیده است.

** دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مهندسی معماری، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

Email: sobhansrs@gmail.com

*** استادیار، گروه معماری، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران. (مسئول مکاتبات).

Email: m.kianarsi@iaun.ac.ir

مقاله:

ISSN 17359562

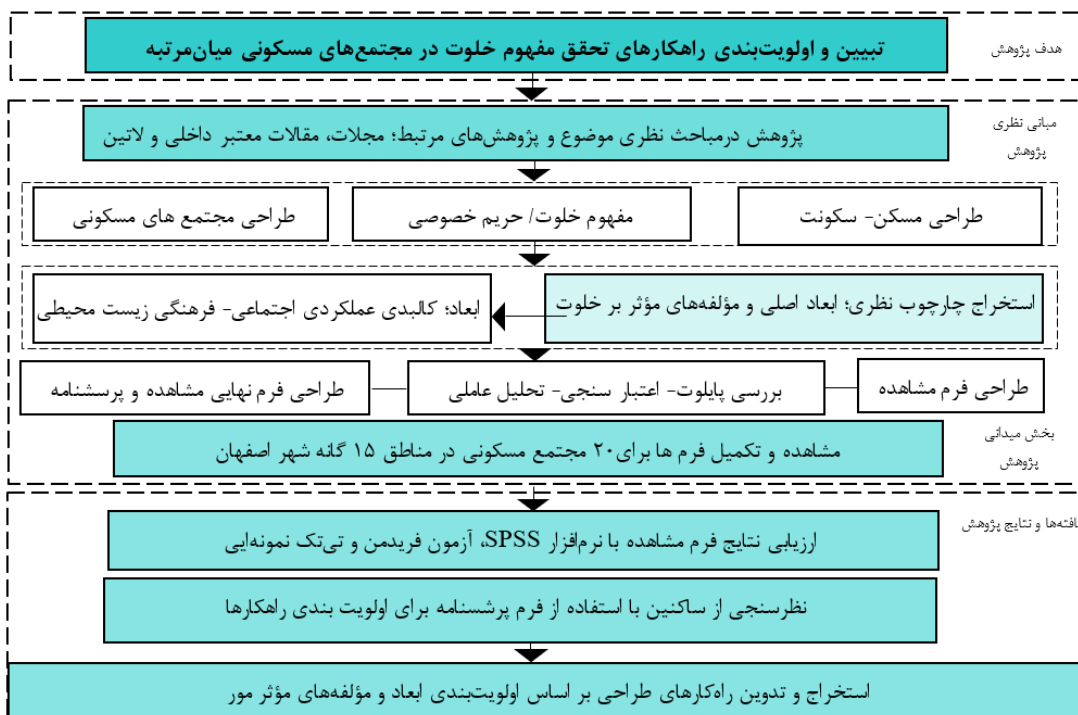
مقدمه

حریم‌ها در سبک زندگی خانه‌های امروزی شده است (علایی رحمانی و همکاران، ۱۳۹۷، ۹۲). با نظر به سیر رو به افزایش مجتمع‌های مسکونی و عوامل تأثیرگذار بر طراحی و عملکرد آنها، توجه به کیفیت خلوت به عنوان مصداقی از تعریف خانه حائز اهمیت است. با نظر به مقیاس متنوع مجتمع‌های مسکونی، پژوهش حاضر با بررسی مفهوم خلوت و سازوکارهای آن به همراه تأثیر آن را در فضاهای مجتمع‌های مسکونی معاصر به ارائه راهکارهایی برای طراحی مجتمع مسکونی در مقیاس میانی ارتفاعی با توجه به مفهوم خلوت (دیداری و شنیداری) می‌پردازد. هدف پژوهش حاضر، شناخت ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر خلوت و تعاملات اجتماعی ساکنین در مجتمع‌های مسکونی و ارائه اولویت‌بندی راهکارهای طراحی مرتبط است. فرضیه پژوهش حاضر توجه به دو مفهوم (خلوت جمعی) و (خلوت فردی) منجر به ارتقا کیفی رفتارهای انسانی می‌شود. براین اساس این پرسش‌ها مطرح می‌شود که اولاً راهکارهای فضایی در طراحی مجتمع‌های مسکونی میان‌مرتبه در جهت تأمین خلوت بر اساس اولویت‌بندی ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر کدام‌اند؟ ثانیاً چه عواملی منجر به تأمین خلوت در مجتمع‌های مسکونی می‌شود؟ و چه مؤلفه‌هایی از خلوت در شکل‌گیری فضاها در مجتمع‌های مسکونی مؤثرتر هستند؟ ساختار و فرآیند پژوهش مطابق (شکل ۱) است.

مبانی نظری

مسکن به عنوان محیطی کالبدی با کیفیت‌های مختلف زیبایی‌شناسی، عملکردی و ادراکی بر کیفیت زیست ساکنانش اثر می‌گذارد (طالبی و همکاران، ۱۴۰۲). مسکن با نمایش کالبدی از رابطه متقابل انسان و محیط و مسائل مربوط به آن امروزه به موضوعی جهانی تبدیل شده و عامل اصلی پذیرش اجتماعی افراد نسبت به جهان و عاملی تعیین‌کننده در ساختار اجتماعی فضا است که در شکل‌گیری هویت فردی، روابط اجتماعی و اهداف جمعی افراد نقش مهمی دارد (احمدی و همکاران، ۱۴۰۱). به مسکن و عناصر مرتبط با آن نه فقط به عنوان پناهگاهی برای برآورده کردن نیازهای مادی انسان بلکه باید به ویژگی‌های کیفی مسکن برای تأمین نیازهای روحی و معنوی انسان، نیز توجه می‌شود؛ بنابراین، مهم‌ترین موضوعی که باید در رابطه با مسکن مورد توجه قرار گیرد، انسان است (شیدانه‌مرید و همکاران، ۱۴۰۲). مسکن باید از لحاظ فیزیکی ایمن، از نظر اجتماعی، فضایی برای تعاملات اجتماعی، از منظر اقتصادی، مقرون به صرفه و همچنین با ارزش‌های فرهنگی جامعه مطابقت داشته باشد. مسکن ایمن و باکیفیت، تأثیر مثبتی بر سلامت جسمی و روانی افراد دارد و فضایی برای تعاملات اجتماعی افراد فراهم می‌کند و در کاهش جرم

خانه مکانی است که اولین تجربه‌های بی‌واسطه با فضا، در انزوا و جمع در آن صورت می‌گیرد. «خلوت» با خود، همسر و فرزندان، والدین، خواهر، برادر و دیگران همه‌وهمه بی‌تعرض با غیر در آن ممکن می‌گردد. وجود خلوت در محیط زندگی، می‌تواند به ایجاد زمینه مناسب در ابعاد فردی و اجتماعی بینجامد. انسان علاوه بر نیاز به سکونت، به محلی برای استراحت به نحو دلخواه، ارتباط با محرمان، خلوت کردن با خویش و خدا، نیاز دارد. اگر خانه تأمین‌کننده این نیازها نباشد، مسکن به معنای فوق نخواهد بود (ارژمند و خانی، ۱۳۹۱، ۲۸-۲۷). مسکن در مفهوم محیطی‌اش، باید معیارهای اساسی لازم برای ایجاد پیوند بین "زندگی خانواده" و "محیط" را دارا باشد. در سال ۲۰۲۰ بر اثر همه‌گیری کووید ۱۹، مردم سراسر جهان، مجبور به تغییر سبک زندگی شدند. این تغییر در سبک زندگی، تأثیر مستقیمی بر روابط اجتماعی افراد داشت (Rouleau & Gosselin, 2021, 1-2) و تعریف جدیدی از خانه خلق گردید. اکثر خانه‌ها و آپارتمان‌ها به سرعت از مکان‌های سنتی (استراحت و آرامش) به محیط‌های جدید و چندوجهی از جمله کار و یادگیری تبدیل شدند که البته برخی از آن‌ها مرتبط با بیماری کووید ۱۹ و مابقی با فناوری‌های جدید، بهداشت و امکانات رفاهی، طراحی فضاهای چندمنظوره و زندگی پس از بیماری همه‌گیر مربوط است (Strong, 2021). ساماندهی محیط زندگی با تعریف واضح عرصه‌های خصوصی و عمومی و ایجاد سلسله مراتب فضایی امکان‌پذیر می‌شود و عرصه‌های تعریف شده زندگی نیز، احساس تعلق به محیط را افزایش می‌دهد و به محیط‌های مسکونی هویت می‌بخشد. از این رو، مفهوم قلمرو مرتبط با خلوت، تنها موضوعی فضایی نیست، بلکه پدیده‌ای اجتماعی نیز هست. درحقیقت قلمرو را می‌توان موقعیت و مکان یک اجتماع در فضا دانست (Lawson, 2001, 168). عرصه‌بندی محیط‌های مسکونی، نیازمند سلسله مراتب فضایی، عملکردی، اجتماعی و غیره است که با مفهوم قلمرو ارتباط ناگسستنی دارند (عینی‌فر و آق‌لطیفی، ۱۳۹۰، ۱۸). معماران ایرانی برای برآورده کردن و تأمین این نیاز راهکارهای خاصی از جمله سلسله مراتب فضایی (حرکت قدم به قدم از کوچه یا خیابان به فضای ورودی خانه و سپس فضاهای خصوصی) و همچنین نظام اندرونی و بیرونی، را به کار گرفته‌اند. آغاز معماری معاصر ایران و ورود فناوری‌های جدید، رابطه خیابان‌ها، خانه و فضای عمومی-خصوصی در بسیاری از شهرهای امروزی تغییر کرد و با پیروی از فرهنگ غرب، معیشت ایرانی متحول و دگرگون شد و روش‌های جدید هم‌زیستی و زندگی آپارتمان‌نشینی، عرصه‌های خصوصی و نیمه‌خصوصی را تغییر داده و موجب دگرگون شدن

شکل ۱. ساختار و فرآیند انجام پژوهش (منبع: نگارندگان)
Figure 1. Structure and process of research methodology

یعنی پناه از نگاه نامحرم و داشتن فضای امن، تأمین شده باشد. توجه به جوانب مختلف حریم، از جمله فرهنگی، اجتماعی و اقلیمی، می‌تواند به حفظ امنیت فردی و اجتماعی کمک کند و آرامش و آسایش را فراهم کند. این عوامل از جمله عوامل اصلی ایجاد کیفیت و مطلوبیت فضایی هستند (انجمنی و همکاران، ۱۳۹۳). در طراحی مجتمع‌های مسکونی، مفهوم اشراف با محرمیت همراه است. کنترل اشراف واحدهای مسکونی به یکدیگر در مرحله اول وظیفه طرح‌های شهری و الگوهای هم‌جواری ساختمان‌های مسکونی است و در مرحله دوم، طراحان معماری باید تدابیر لازم را در توده‌گذاری و طراحی حجم‌ها، فضاهای میانی، نما و بازشوهای ساختمان اتخاذ کنند؛ بنابراین، محرمیت مسئله‌ای اجتماعی و بین‌فردی است (حبیب‌زاده و عمران و همکاران، ۱۴۰۱). حریم خصوصی برای حفظ سلامت روانی و رفاه فردی از اهمیت بالایی دارد. افراد با حریم خصوصی، احساس استقلال، کنترل و امنیت بیشتری می‌کنند و کمتر در معرض خطر استرس، اضطراب و افسردگی قرار می‌گیرند. در (جدول ۱) حریم از نگاه نظریه‌پردازان آورده شده است.

خلوت، فرآیند نظارت بر مرز خود و دیگری است و توانایی کنترل افراد یا گروه‌ها بر تعامل دیداری، شنیداری و بویایی با دیگران است؛ بنابراین خلوت از جهت رابطه بین فرد و گروه و مابقی جامعه قابل اهمیت است. فرد و همین‌طور گروه، گاه نیاز به «با دیگران بودن» و گاه نیاز به «جدا بودن از دیگران» دارند (آلتن، ۱۳۹۵).

و جنایت نیز تأثیرگذار است. اگر مسکن با ارزش‌های فرهنگی جامعه مطابقت داشته باشد، به ایجاد حس تعلق و هویت در افراد کمک کرده و در نهایت باعث افزایش کیفیت زندگی افراد می‌شود. مجتمع‌های مسکونی، شکلی از سکونت که حاصل استقرار چندین واحد مسکونی در یک قطعه زمین (طالبی و همکاران، ۱۴۰۲) تعریف می‌شود، امروزه به عنوان استانداردهای طراحی مسکونی شناخته شده‌اند و در تمام جهان به کار گرفته می‌شوند. لازم به ذکر است طراحی مجموعه‌های مسکونی فقط به معنای قراردادن چندین بلوک ساختمانی کنار هم نیست. بلکه باید شامل ایجاد فضایی محصور، فراهم کردن فضای باز باکیفیت و ایجاد ترکیبی هنرمندانه بین حجم ساختمانی و فضای شهری باشد. این عناصر باید در طراحی بلوک‌ها مد نظر باشند (مهاجر و همکاران، ۱۴۰۰). طیف متنوع عوامل مؤثر در دسته‌بندی مجتمع‌های مسکونی از جمله؛ تعداد واحد، مساحت و چیدمان فضای باز، تعاریف فضای مشاع و تعداد طبقات بلوک‌ها در تعریف کیفیت‌های مجموعه‌های مسکونی مطرح است. در این بین کیفیت فضای خلوت و حریم خصوصی به عنوان ضرورتی برای سکونت در همه انواع مسکن از گذشته تاکنون مطرح است. حریم خصوصی شامل مفاهیمی چون محرمیت، قلمروهای مکانی، ازدحام، فواصل انسانی و شخصی، رابطه خلوت و تعامل اجتماعی را قابل فهم می‌سازند و از عوامل مهم در شکل‌گیری فضاها هستند. محرمیت که شامل خلوت بهینه است، به دوره‌ای اشاره دارد که سطوح اولیه خلوت،

جدول ۱. حریم از نگاه نظریه پردازان حوزه جامعه‌شناسی، روانشناسی و معماری (منبع: AlKhateeb, 2015)
Table 1. Privacy from the perspective of theorists in the field of sociology, psychology and architecture

نظریه پردازان	سال	نظریه
آلتمن	۱۹۷۷	حریم خصوصی، کنترل انتخابی دسترسی به یک فرد
پروشانسکی	۱۹۷۸	تأکید بر عملکرد افزایش آزادی انتخاب و کنترل فرد یا گروه بر فعالیت‌های خود
راپاپورت	۱۹۷۹	حریم خصوصی مکانیزمی برای جلوگیری از تعامل ناخواسته و دستیابی به تعامل مطلوب
زیپورین	-	تاکید بر جنبه کنترل حریم
بوک	۱۹۸۵	تاکید بر جنبه کنترل حریم و حفاظت از دسترسی ناخواسته توسط دیگران
هال	۱۹۹۰	تدوین تئوری هم‌جواری‌ها در مورد قابلیت حریم
نیوول	۱۹۹۵	حریم خصوصی به عنوان یک شرایط موقت در جداسازی انواع مالکیت عمومی‌ها
فاهی	-	حریم مرز بین فرد، محیط و بیگانه است.
پدرسن	۱۹۹۷	اهمیت حریم خصوصی در مورد باز و بسته شدن موانع و ویژگی عملکردی آن است.
ادوارد	۲۰۱۰	حریم خصوصی به عنوان نماینده فرهنگی
مارگولیس	۲۰۱۴	حریم خصوصی نشان‌دهنده کنترل ارتباط بین فرد و دیگران
هشام مرتضی	۲۰۱۴	حریم خصوصی بستگی به جدایی جنسیتی و جدایی بین زندگی خصوصی و مرادده عمومی
الطباب	۲۰۱۴	حریم خصوصی مربوط به رابطه بین فضاهای خصوصی و عمومی در داخل خانه

نیاز به خلوت، بخشی از فرآیند اجتماعی شدن و با نگرش گروه‌های اجتماعی و نقش افراد در جامعه و پایگاه اقتصادی-اجتماعی خود در ارتباط است. وقتی افراد بزرگ‌تر می‌شوند، به خلوت بیش‌تری نیاز دارند (لنگ، ۱۳۹۵). تجربه مسکن سنتی بر تأمین و شفافیت مناسب قلمروهای خصوصی، نیمه خصوصی و عمومی و افزایش تعاملات

اجتماعی گواهی می‌دهد. حضور افراد در خلوت، فرصت تامل بر افکار و احساسات را فراهم نموده و می‌تواند در کسب دیدگاه‌های جدید و رشد فردی کمک کند. البته حفظ تعادل خلوت با تعاملات اجتماعی لازم است. تعاریفی از مفهوم خلوت از دیدگاه نظریه پردازان در (جدول ۲) آورده شده است.

جدول ۲. تعاریفی از مفهوم خلوت از دیدگاه نظریه پردازان (منبع: آلتمن، ۱۳۹۵، ۲۲؛ جباران و همکاران، ۱۳۹۷، ۱۰۸؛ مجتبی و اسدی، ۱۴۰۰، ۱۱۳)
Table 2. Definitions of the concept of privacy from perspective of theorists

نظریه پردازان	سال	تعاریفی از مفهوم خلوت
فرگاس	۱۹۴۷	مفهوم نسبتاً پیچیده؛ چهار معنای متفاوت: آزادی در انتخاب انزوا، آزادی در داشتن صمیمیتی بدون مزاحمت بین خود و افراد منتخب، آزادی برای بی‌نام ماندن در بین دیگران و آزادی برای محفوظ بودن از طریق مضایقه اطلاعات خود.
زیمل	۱۹۵۰	کنترل محرک‌های دریافتی از دیگران، میزان اطلاعات و فاصله افراد از یکدیگر.
چاپین	۱۹۵۱	ارزش تنها ماندن و آسودگی از فشار حضور دیگران.
بیتس	۱۹۶۴	احساس فرد در دوری دیگران از آنچه برای او مهم است در ضمن اذعان به اینکه دیگران نیز حقی از آن چیز دارند.
ژورارد	۱۹۶۶	نتیجه تمایل فرد به پنهان نگاه داشتن تجربیات گذشته و زمان حال خود و اهدافش برای آینده... تمایل به معما بودن برای دیگران، یا حالتی که بیشتر معمول است، تمایل به کنترل نظر و باور دیگران در مورد خود.
شیلز	۱۹۶۶	نظارت بر انتقال اطلاعات از فرد به فرد، فرد به گروه، گروه به گروه، یا گروه به فرد.
اسوارتس	۱۹۶۸	چیزی غیر از گوشه‌گیری از جمع و تمایل به انزوا.
وستین	۱۹۷۰	حق تصمیم‌گیری فرد در مورد اینکه چه نکاتی درباره شخصیتش و تحت چه شرایطی بهتر است به دیگران منتقل شود.
ایتلسون و همکاران	۱۹۷۰	رسیدن و آزادی انتخاب و تعیین اهداف لازم برای نظارت بر اینکه در مورد خود چه اطلاعاتی را انتقال دهیم.
راپاپورت	۱۹۷۲	توانایی نظارت بر تعامل، حق انتخاب و تمهیدات و سازوکارهای جلوگیری از تعامل ناخواسته و رابطه مطلوب.
بکر	۱۹۷۳	خلوت، محدوده‌ای از محیط طبیعی یا مصنوعی است که به عنوان قلمرو تعیین شده باشد.
آلتمن	۲۰۰۱	دوری و نزدیکی فرد به دیگران و آزادی انتخاب در مورد رابطه با دیگران.

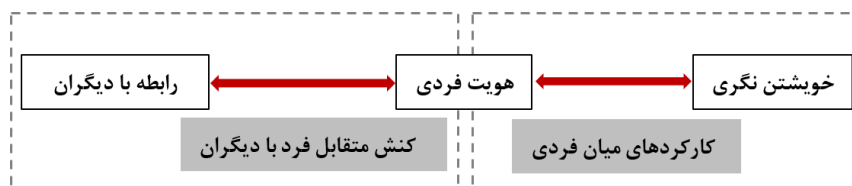
ادامه جدول ۲. تعاریفی از مفهوم خلوت از دیدگاه نظریه پردازان (منبع: آلتمن، ۱۳۹۵، ۲۲؛ جباران و همکاران، ۱۳۹۷، ۱۰۸؛ مجتبی و اسدی، ۱۴۰۰، ۱۱۳)
Table 2. Definitions of the concept of privacy from perspective of theorists

تعاریفی از مفهوم خلوت	سال	نظریه پردازان
جداسازی زندگی خصوصی و عمومی، حفظ اندرون خانه.	۱۳۹۷	پیرنیا
کنترل روابط شخصی افراد به‌ویژه با دنیای خارج از قلمرو خصوصی، تمایز میان دو عرصه عمومی و خصوصی.	۱۳۹۷	مدنی‌پور
کنترل آرامش و امنیت افراد.	۱۳۹۷	نقره‌کار
پاسخ به نیازهای روانی فرد، فارغ از قوانین خاص اجتماع.	۱۳۹۷	معماریان

د) خلوت کمک می‌کند که ارتباطات ما با مدیریت و کنترل انجام شود، ما گاهی برای صحبت در مورد اموری که مهم است یا ملاقات شخصی نیاز به خلوت احساس می‌شود و در صورتی چنین امکانی پیدا نشود ممکن است بسیاری از حرف‌ها گفته نشود و خیلی از نیازهایمان سرکوب شود (Gifford, 209-211, 1997).

نقش محیط فیزیکی در مقوله خلوت بسیار پیچیده است (آلتمن، ۱۳۹۵، ۴۴). کسب خلوت مطلوب از طریق فضای شخصی و قلمروپایی محقق می‌گردد. طیف تعریف خلوت و تأثیر آن در طراحی مطابق (شکل ۲) شامل توجه به خویش‌نگری و هویت فردی به عنوان کارکردهای فردی و توجه به ارتباط با دیگران به عنوان کنش متقابل فرد با دیگران است.

براین‌اساس، خلوت چهار امکان مهم به شرح زیر فراهم می‌آورد:
الف) خلوت استقلال فردی را تأمین می‌کند. توانایی انتخاب خلوت و تنهایی یا معاشرت با دیگران، بیانگر میزان اعتماد به نفس و توانایی ما در کنترل روابطمان است. افرادی که احساس عدم استقلال و وابستگی بیشتری به دیگران می‌کنند، دارای حریم‌شخصی کوچکی هستند؛
ب) خلوت؛ تخفیف هیجانات، جوامع اغلب افراد را به هیجانات غیر لازم سوق داده، لذا حریم‌شخصی وسیله‌ای برای تنظیم هیجانات است؛
ج) خلوت به خودارزیابی کمک می‌کند، در جریان ارزیابی خود و اتفاقات روزمره در خلوت، هویت شخصی شناسایی و حفظ می‌شود؛

شکل ۲. کارکردهای خلوت (منبع: ارژمند و همکاران، ۱۳۹۱؛ بیگدلی و همکاران، ۱۳۹۷؛ آلتمن، ۱۳۹۵، ۵۳-۶۰).
Figure 2. Privacy functions

خانه‌های ویلاقی را در میان درختان محصور می‌کردند (آلتمن، ۱۳۹۵، ۴۵). چرمایف و الکساندر پیشنهاد کرده‌اند که خانه باید مرزی محکم و استوار میان فرد و دنیای بیرون او ایجاد کند و طراحی داخلی آن طوری باشد که هم رابطه متعادل اعضای خانواده با طبیعت بیرون میسر باشد و هم تعامل افراد در داخل خانه تأمین شود (چرمایف و الکساندر، ۱۳۹۳). تبدیل زندگی در مسکن تک خانواری با مفهوم خانه به زندگی در مسکن آپارتمانی، تغییر فرهنگی اساسی در سبک زندگی و الگوی معاشرت با همسایگان به وجود آورد، در شکل جدید همسایگی و زندگی در ارتفاع، مفاهیمی چون تعلق مکانی، فضای خلوت فردی و خانوادگی، و تعامل اجتماعی با دیگران تضعیف شد و گاه جایش را به زندگی فردی و انزوای اجتماعی داده است (حبیبزاده عمران و همکاران، ۱۴۰۱). براین‌اساس خلوت فردی مجال ایجاد می‌کند تا هویت فردی ساکنان خانه بر اساس تفاوت‌های آنها شکل گیرد و خلوت جمعی فرصتی جهت تکوین هویت جمعی ایشان بر پایه اشتراکات

با گذشت زمان و تحت تأثیر عوامل گوناگون، سازوکارهای خلوت بر حسب موقعیت تغییر می‌کند. درخصوص نقش محیط فیزیکی در تأمین خلوت، در پژوهش‌های مختلف موارد زیر در مقیاس‌های متنوعی ارائه شده است. هیل (۱۹۶۹) نشان داده که وجود پنجره و پرده اتاق خواب در خانه‌ها برای جلوگیری از ورود و خروج صدا و نگاه دیگران بسیار مفید است. شوارتز (۱۹۶۸) به این نتیجه می‌رسد که اجزائی مثل در، دیوار، نرده و تابلو از ورود ناخواسته دیگران به حریم فرد در خانه جلوگیری می‌کند. کوپر (۱۹۵۳) ساختمان خانه‌های انگلیسی را تحلیل و متوجه شد که دیوارهای نازک مشترک بین اتاق خواب‌های مجاور، درها و راهروها دستیابی به خلوت را دشوار می‌کند. مکگینلی (۱۹۵۹) اشاره می‌کند که خلوت همواره از دارایی‌های ارزشمند انسان بوده و در بسیاری از تمدن‌ها، مانند دنیای امروز مورد اهمیت است. عده‌ای برای ممانعت از تعدی دیگران اطراف باغ‌های خود درخت می‌کاشتند، یونانیان اطراف خانه‌های خود ایوان قرار داده و انگلیسی‌ها

یا نشانه‌های نمادین، از قلمرو خود محافظت می‌کنند. رفتار قلمروپایی دربرگیرنده نشانه‌گذاری و شخصی کردن مکان است. فضای شخصی، سازوکاری برای دست یافتن به نظارت بر تعامل میان فردی و دستیابی به خلوت دلخواه است که انسان با انجام برخی رفتارها؛ به سایرین اطلاع می‌دهد که مرزهای فضای شخصی کدام است (لنگ، ۱۳۹۵، ۱۶۷).

میان آنها تدارک می‌بیند (رضایی و همکاران، ۱۴۰۲). کسب خلوت مطلوب از طریق فضای شخصی و قلمروپایی محقق می‌گردد (جدول ۳). اصل قلمروپایی با ایجاد قلمرو، حریم شخصی افراد را مشخص می‌نماید. به گونه‌ای که رفتار قلمروپایی دربرگیرنده نشانه‌گذاری و شخصی کردن مکان است و انسان‌ها معمولاً از طریق دامنه وسیعی از موانع

جدول ۳. الگوی تحقق خلوت (منبع: خامنه‌زاده، ۱۳۹۶، ۳۹؛ رئیسی و حسینی، ۱۳۹۴، ۳۳)
Table 3. Privacy realization pattern

الگوی تحقق خلوت در مجتمع‌های مسکونی	
اولویت‌بخشی به خلوت فردی اعضای خانه	کنترل دیداری، شنیداری و بویایی
اختصاص فضا به هر یک از اعضای خانه (به‌طور کلی و نه در همه موارد)	تعریف قلمروها
عدم وجود فضاهای متباین جمعی جهت انجام فعالیت‌های جمعی متنوع	تعریف موانع واقعی و نمادین
یکپارچگی فضاهای جمعی گذشته و ادغام آنها در فضایی واحد	رعایت هنجارهای فرهنگی

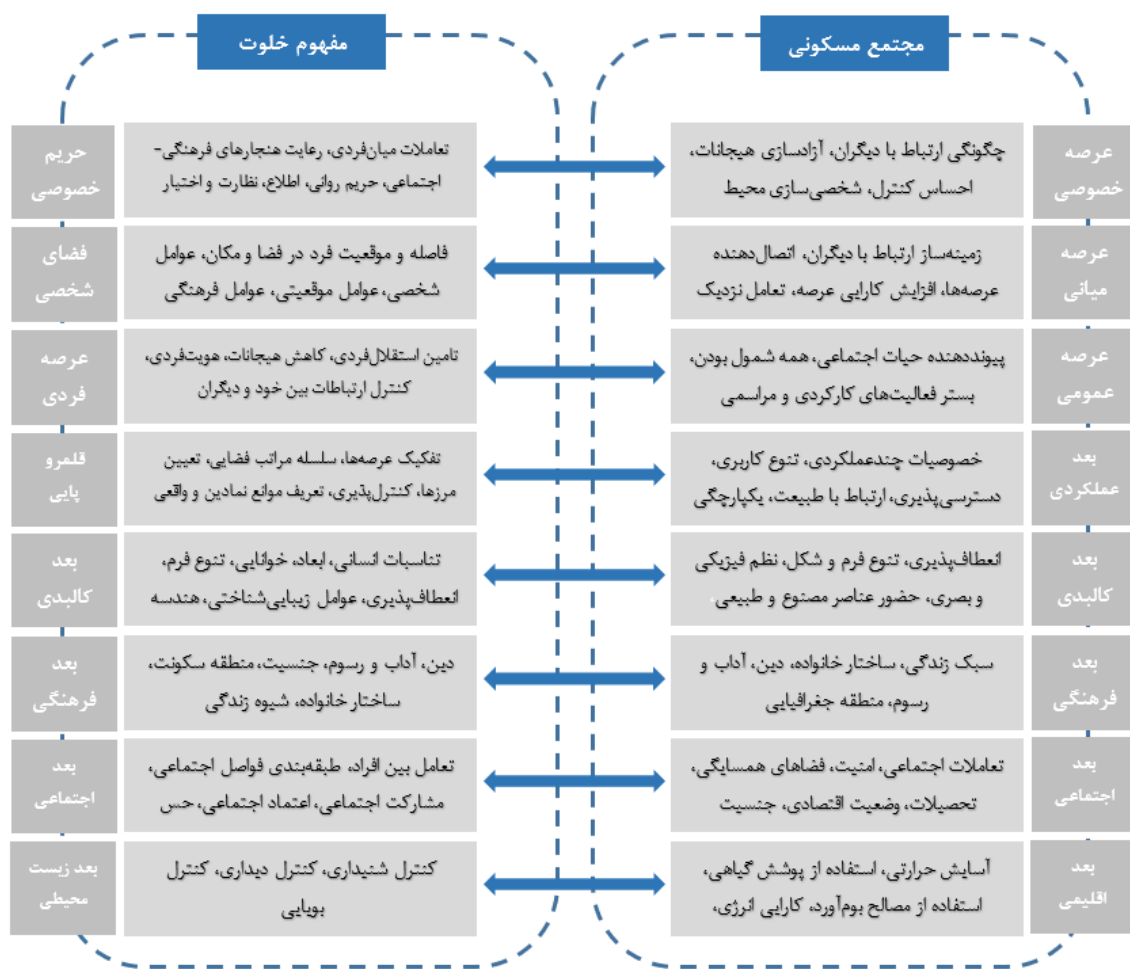
وجود تعاملات اجتماعی سالم و سازنده در مجتمع‌های مسکونی بسیار با اهمیت است (Javanshir, 2016). همچنین سلسله مراتب فضایی می‌تواند به عنوان راهبرد اصلی تأمین خلوت در بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی عمل کند (عسکری رابری و همکاران، ۱۳۹۴). با توجه به پژوهش‌های انجام شده، ابعاد زیر بر تحقق خلوت در مجتمع‌های مسکونی مؤثر هستند که در چارچوب نظری (شکل ۳) آمده است.

الف) فرهنگی و اجتماعی: ایجاد تعادل میان خلوت و تعامل اجتماعی هم به وسیله مفاهیم کالبدی و هم مفاهیم فرهنگی-اجتماعی که زمینه‌های روانی لازم را ایجاد می‌نمایند، میسر است. نیاز به خلوت در فرهنگ‌های مختلف متفاوت است (عینیفر، ۱۳۷۹: ۱۱۲). فرهنگ بر معماری، تأثیر می‌گذارد. به آن فرم می‌دهد و به گونه‌ای غیرمستقیم یکی از پایه‌های اصلی زندگی روانی انسان‌هاست و ادراک انسان از محیط، تابع فرهنگ اوست (هال، ۱۳۹۳: ۱۵۹). آنچه در بین فرهنگ‌ها در این نگاه متفاوت است شیوه نظارت بر تعامل اجتماعی است؛ ب) کالبدی: شناخت هنجارهای مرتبط با محیط شامل تجزیه و تحلیل محیط فیزیکی و همچنین محتوای روانشناختی و اجتماعی آن است. خانه به عنوان یک واحد فرهنگی، فضایی است که فعالیت‌های معینی در آن انجام می‌شود. این فعالیت‌ها برای انجام به مقدار مشخصی از فضای فیزیکی نیاز دارند (Al-homoud, 2009). «در این میان انعطاف‌پذیری فضا نه تنها از جمله عواملی است که زمینه مناسب را برای تأمین خلوت مطلوب افراد فراهم می‌آورد» (حیدری و عبدیپور، ۱۳۹۴)، بلکه اصل انعطاف‌پذیری به‌عنوان توانمندی محیطی، جهت پاسخگویی به استفاده‌های مختلفی است که با اهداف گوناگون مردم سازگار باشد (زندیه و همکاران، ۱۳۹۹). این عامل در تأمین خلوت جمعی مورد نیاز ساکنان مؤثر است. با توجه به این که توانایی تنظیم و کنترل ارتباط اجتماعی با یک توافق بین فاصله شخصی و فاصله اجتماعی حاصل می‌شود، فقدان کنترل بر فضای شخصی ممکن است باعث فقدان خلوت شود و بر تنظیم

نیاز به خلوت به میزان قابل توجه‌های به فرهنگ افراد و جامعه ارتباط دارد. طراحی محله‌ها، خانه‌ها و اتاق‌ها بر اساس روابط انسانی انجام می‌گیرد و در نتیجه در فرهنگ‌های مختلف تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای دارد. در ایران، تحت تأثیر دین مبین اسلام، قوانینی به فرهنگ مردم ایران اضافه شد که این امر باعث تحت‌تذرع قرار دادن معماری ایرانی گردید. خلوت از مفاهیم و عناصری است که در طراحی و سازماندهی فضاهای معماری و شهری تأثیرگذار بوده است (خامنه، ۱۳۸۹). در معماری گذشته، دستیابی به خلوت در محیط خانه از طریق سلسله مراتب فضایی (حرکت مرحله به مرحله از کوچه به فضای ورودی خانه و سپس فضای خصوصی) و نظام اندرونی و بیرونی ممکن است. به عبارتی پس از پشت سر نهادن جهان بیرون از خانه، تأمین خلوت ساکنان خانه از محل ورودی آغاز می‌شود (خامنه‌زاده، ۱۳۹۶). در خانه‌های درونگرای ایران سر در ورودی، هشتی، دالان و حیاط سلسله‌مراتبی است که دسترسی به اندرون خانه را ممکن می‌سازد. اما در خانه‌های بیرونگرا که با فضای بیرونی خود، شامل عناصر شهری مثل گذر، مسیر و دیگر عناصر بیرونی در ارتباط مستقیم بوده و فضاهای داخلی آن نیز همین ارتباط را با فضای بیرونی دارند. طراحی فضاهای معماری ایرانی می‌تواند تجربه فضای خصوصی و عمومی را در کنار فضاهای معظم و باشکوه عرضه کنند و همچنین می‌توانند تجربه فضاهای بسته، نیمه‌باز و باز را در ترکیب با یکدیگر ارائه نمایند.

مؤلفه‌های تأثیرگذار بر خلوت در مجتمع‌های مسکونی چهارچوب نظری پژوهش

«مفهوم خلوت و سازوکارهای مرتبط با آن می‌توانند در اصول طراحی به کار گرفته شوند و محیط‌هایی را ایجاد کنند که درجات مختلف کنترل تماس با دیگران امکان‌پذیر گردد» (Namazian & Mehdi-pour, 2013). حفاظت از خلوت و استقلال ساکنان علیرغم

شکل ۳. چارچوب نظری پژوهش (منبع: نگارندگان)
Figure 3. Theoretical framework of research

Mahmoud, 2017; Bekleyen & Dalkilic, 2011; Moztarzadeh & Sajjadi, 2020

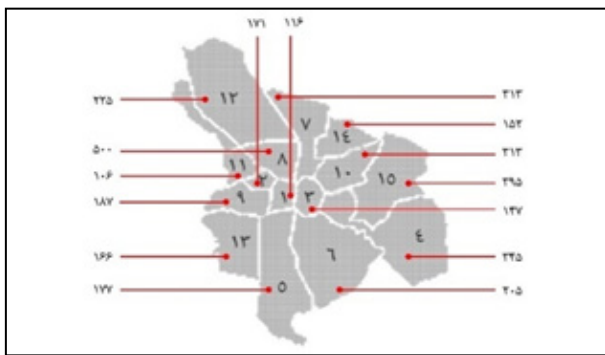
د) حریم خصوصی و فضای شخصی: مردم از فضا به عنوان وسیله‌ای ارتباطی برای تنظیم تماس خود با دیگران استفاده می‌کنند. فقدان کنترل بر فضای شخصی ممکن است باعث فقدان خلوت شود (Al-homoud, 2009). به واسطه طراحی محیط‌های انعطاف‌پذیر امکان گفتوگوی آسان بین (مکان منزوی و جدا شده) و (منطقه با هم بودن) فراهم می‌شود. با فراهم نمودن محیطی که بتواند به گرایش‌های متغیر افراد در ارتباط با دیگران یا منزوی بودن پاسخ دهد، فواصل میان فردی را تنظیم نمود. به عنوان مثال، شکل درب در فضا نمونه‌ای ساده از عناصر طراحی محیط با قابلیت انعطاف‌پذیری است. باز بودن آن نشانگر تمایل به برقراری ارتباط اجتماعی و بسته بودن آن نشانگر قلمروی مشخص شده فردی یا منطقه در فضاست (Borhanifar et al., 2021). از جمله عوامل تأثیرگذار بر رفتار انسان و به دنبال آن تنظیم و کنترل فواصل میان‌فردی و ارتباط با دیگران، همگن بودن ساکنان در مجتمع‌های مسکونی است (Kazemzadeh & Shakouri, 2017);

تعامل بین ساکنان تأثیر منفی بگذارد (Al-homoud, 2009). مشخصات کالبدی فضا در مجتمع‌های مسکونی نقش مهمی در افزایش رضایت، تعامل و تأمین خلوت ساکنان دارند از جمله؛ فرم، هندسه، تناسبات انسانی، خوانایی فضا، ایجاد جاذبه‌های بصر و حضور عناصر طبیعی همچون گیاهان اشاره نمود؛ (ج) قلمروپایی: تفکیک میان عرصه‌های خصوصی، میانی و عمومی یکی از روش‌های دستیابی به خلوت ساکنان است. سلسله‌مراتب قلمرو مکانی (با جداکردن حد و مرز فضاها) با زمینه‌های به‌وجودآورنده خلوت، به احساس امنیت انسان کمک می‌کنند (لنگ، ۱۳۹۵). تعریف و وضوح مرزها در مجتمع‌های مسکونی در راستای پاسخگویی به حریم و خلوت افراد به واسطه تفکیک عرصه‌ها، از عوامل تأثیرگذار در ارتقای تأمین خلوت است. عواملی همچون تعریف و محدودکردن دامنه قلمرو از طریق یک دیوار کوتاه، درب، حصار، خوانایی دیوارها، اختلاف سطح، تغییر شیب، تغییر در عرض، استفاده از فضاهای سبز، تفکیک عرصه‌های خصوصی، میانی و عمومی، وضوح مرزها به واسطه ورودی و وضوح مرزها به واسطه دسترسی و علائم مانند استفاده از فضای سبز، تقویت خوانایی و طراحی مرزهای واضح از فعالیت‌ها (Hamdy

طیف خلوت در دو گروه خانه‌های پیشامدرن و مدرن ایرانی نتیجه گرفت که بر خورد تک بعدی و یک جانبه با ماهیت طیف گونه خلوت در هر یک از این دو گروه خانه‌ها، به حذف بخشی از قلمروها منجر شده است. از آنجا که نخستین حضور انسان در معماری، در فضای سکونتی است و این فضا هنوز هم بزرگترین و گسترده‌ترین بستر تحقق زندگی است. در مورد تحقق خلوت در خانه‌های ایرانی، مطالعاتی صورت گرفته معدود بوده‌اند. این پژوهش عمدتاً در پی آن است تا در ادامه این مطالعات، به بخش کمتر پرداخته شده این موضوع یعنی تحقق خلوت در مجتمع‌های مسکونی پرداخته و سعی در ارائه راهکارهایی برای تأمین این نیاز است. بر اساس مطالعات صورت گرفته، پژوهش‌های پیشین بر تأثیر خلوت بر تعاملات اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی، نقش خلوت در معماری خانه‌های ایرانی، تفکیک سطوح خلوت در فضای مسکونی و اهمیت آن در ایجاد آرامش برای ساکنین تأکید دارند. بدین ترتیب، جنبه نوآورانه این تحقیق در ارائه راهکارهای عملی برای طراحی مجتمع‌های مسکونی میان مرتبه با تمرکز بر مفهوم خلوت است که به منظور بهبود کارایی فضاهای مسکونی پیشنهاد شده است کاری نو محسوب می‌شود.

روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر فرایند انجام پژوهش، ترکیبی است. در گام اول؛ بررسی، تحلیل و استخراج مفاهیم از پژوهش‌های معتبر در حوزه‌های خلوت، سکونت و مجتمع‌های مسکونی و بررسی نمونه‌های موجود مجتمع‌های مسکونی میان مرتبه انجام شد. نتیجه این بخش در قالب چارچوب نظری پژوهش با ارائه رابطه میان مؤلفه‌ها و ابعاد مؤثر در دو حوزه اصلی پژوهش، (شکل ۴) معرفی شد. فرم مشاهده و پرسشنامه مستخرج از چارچوب نظری پژوهش، طراحی گردید. هر دو فرم مذکور در مرحله پایلوت ۳۰ تعداد تکمیل و مورد تحلیل عاملی - پیوست - قرار گرفت. پس از نهایی شدن فرم‌ها، مشاهده در فضای

شکل ۴. نقشه تعداد پروانه‌های مسکونی صادره در مناطق شهرداری اصفهان در سال ۱۴۰۰

Figure 4. Map of the number of residential permits issued in Isfahan municipal areas in 2021

ه) زیست محیطی: توجه به حریم‌های دیداری و شنیداری یکی از الزامات به کار رفته در طراحی معماری به منظور دستیابی به خلوت است. (Memarian et al., 2011). الزامات طراحی شامل کنترل دید از طریق حریم بصری و انتقال صوت از طریق حریم صوتی و کنترل بویایی از طریق حریم بویایی است (Sobh & Belk, 2011; Hallak, 2003). خلوت و حریم خصوصی از جمله نیازهای اساسی انسان که در مجتمع‌های مسکونی اهمیت ویژه‌ای دارند. حریم خصوصی نیز به معنای کنترل بر اطلاعات و داده‌های شخصی است. خلوت و حریم خصوصی در مجتمع‌های مسکونی بر جنبه‌های مختلف زندگی ساکنان تأثیر می‌گذارد. این تأثیرات شامل: سلامت روان، کیفیت زندگی، امنیت است و عوامل مختلفی نیز بر میزان خلوت و حریم خصوصی در مجتمع‌های مسکونی تأثیر می‌گذارد. از جمله؛ الف) طراحی مجتمع - طراحی و ارتباط بین عرصه‌های خصوصی، میانی و عمومی؛ و ب) ساکنین مجتمع: ساکنین مجتمع نیز باید به حقوق یکدیگر احترام بگذارند و از مزاحمت برای یکدیگر خودداری کنند.

پیشینه پژوهش

با نظر به بین رشته‌ای بودن موضوع پژوهش حاضر، لذا تحت تأثیر مجموعه‌های از حوزه‌ها است. جامعه‌شناسانی نظیر ریچارد جنکینز و ایروین آلتمن و انسانشناسی چون ادوارد هال به نظریه پردازی در باب قلمروها و نیاز به آن پرداخته‌اند. در حوزه روانشناسی معماری نیز معمارانی چون آموس راپاپورت و الکساندر علل و لزوم نیاز انسان به خلوت در محیط‌های معماری و به خصوص خانه را مورد کنکاش و مطالعه قرار داده‌اند. این موضوع سبب می‌شود که با وجود تعریف‌ها و تحلیل‌های پایه‌ای نسبتاً واحد از نیاز انسان به خلوت، پاسخ‌های متعددی برای آن در فرهنگ‌های مختلف تعریف شود. از این رو در ارائه راهکارهای طراحی توجه به فرهنگ مخاطب و جامعه مورد نظر حائز توجه ویژه است. پیشینه پژوهش‌های فارسی برای بررسی راهکارهای ارائه شده و سنجش شرایط اجرای آنها در مجتمع‌های مسکونی در (جدول ۴) معرفی شده است. علاوه بر آنها، معماریان و صدوقی (۲۰۱۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «خلوت خانه‌ها در فرهنگ اسلامی» بر رابطه مستقیم مفهوم خانواده و تنظیم خلوت در مقیاس گوناگون و متناسب با فرهنگ تأکید می‌کند. عینیفر (۱۳۹۱) خلوت را یکی از عوامل محیطی و انسانی مؤثر در شکل‌گیری مجتمع‌های مسکونی می‌داند و معتقد است احساس خلوت بیشتر با کنترل انسان در محیط زندگی خصوصی و احساس اختیار در برخوردهای متقابل اجتماعی به دست می‌آید. ارژمند و خانی (۱۳۹۱) ضمن پرداختن به مفهوم خلوت، عناصر فضایی و کالبدی تأمین‌کننده این کیفیت در خانه را بررسی می‌نمایند. ریسی و حسینی (۱۳۹۱) به بررسی خلوت و تعامل اجتماعی می‌پردازد و تأمین خلوت را مانع احساس ذهنی ازدحام و تنش می‌داند که بر کیفیت روابط متقابل مردم تأثیر می‌گذارد. خامنه‌زاده (۱۳۹۶) با ارزیابی

تبیین و اولویت بندی (راهکارهای تحقق مفهوم خلوت در مجتمع‌های مسکونی میان مرتبه

جدول ۴. راهکارهای استخراج شده برای تحقق مفهوم خلوت در فضاهای مسکونی از پژوهش‌های پیشین فارسی و لاتین (منبع: نگارندگان)
Table 4. Solutions extracted to realize the concept of privacy in residential spaces from previous Persian and Latin researches

بژوهشگران	نمونه	راهکارهای طراحی	میان	خرد
محمد مهدی عزیزی، صارم ملک محمدنژاد، ۱۳۸۶	مجتمع‌های مسکونی (متعارف و بلندمرتبه)	۱. توجه کیفیت دسترسی بنا از معابر اصلی و سیستم حمل و نقل عمومی ۲. توجه به ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ساکنان ۳. اهمیت به جریان حرکتی هوا و جهت باد مطلوب	۱. تأمین مقیاس انسانی ۲. محصوریت فضایی ۳. استفاده از دید و چشم‌انداز ۴. توجه به فضای سبز مناسب ۵. طراحی فضا فعالیت اجتماعی ۶. ایجاد فرم و سیمای مطلوب ۷. اهمیت به امنیت و حفاظت	۱. توجه به ترکیب‌های زیباشناسانه در طراحی جزئیات ۲. رعایت حریم‌ها
علیرضا عینی فر، ۱۳۸۶	محل‌های مسکونی معاصر	۱. استفاده از کنترل‌های برنامه‌ریزی ۲. رعایت پیوندهای منطقه‌ای در طراحی ۳. دسترسی به امکانات محلی	۱. الگوهای ترکیبی مسکن ۲. ایجاد کاربری‌های ترکیبی ۳. سلسله مراتب دسترسی ۴. افزایش نسبی تراکم ۵. پیاده‌محوری	۱. طراحی هماهنگ اجزاء ۲. رعایت معیارهای زندگی شهری در طراحی
نگار نصیری، ۱۳۸۸	خانه درونگرای ایرانی و برونگرای غربی	۱. توجه به مکان و زمان طراحی ۲. توجه به فرهنگ ساکنین	۱. توجه به سلسله مراتب فضایی ۲. استفاده از جلوه‌های آب و گیاهان و آتشیگاه در نقاط مرکزی ۳. تفکیک خصوصی از عمومی	۱. استفاده از سکو، هشتی، دالان، پرچین، فضای سبز، پله و لابی برای ورودی
علیرضا عینی فر، آزاده آقالطیفی، ۱۳۹۰	مجموعه‌های مسکونی در سطح و در ارتفاع	۱. توجه به عوامل اجتماعی و جغرافیایی-فرهنگی ۲. توجه به مسیرهای سواره و پیاده	۱. تأمین خدمات و فضاهای سبز ۲. توجه به امنیت ۳. حس تعلق به مکان و خوانایی فضا ۴. توجه به طراحی فضاهای جمعی	۱. پویایی مسیرهای حرکتی
محمود ارژمند، سمیه خانی، ۱۳۹۱	خانه سنتی ایرانی	۱. توجه به ویژگی‌های فرهنگی و دینی ۲. توجه به اشتراکات هویتی منطقه	۱. سلسله مراتب فضایی ۲. استفاده از عناصر طبیعی (آب و گیاهان) در بنا	۱. استفاده از پستو، صندوق‌خانه، گشواره و ایوان در بنا
ایمان رئیسی، الهه سادات حسینی، ۱۳۹۱	مجتمع‌های مسکونی در قزوین	۱. برنامه‌ریزی مرزهای محیط کلی مسکونی برای ایجاد انتقال واضح بین داخل و خارج ۲. برنامه‌ریزی مسیرهای کارآمد برای اتصال واحدهای خصوصی به فضاهای مشترک	۱. تعریف فضاهای مشترک (مثل حیاط‌ها، باغ‌ها یا میدان‌ها) ۲. در نظر گرفتن تقسیم‌بندی کلی میان فضاهای عمومی و خصوصی ۳. طراحی ورودی‌ها، کریدورها و لابی‌ها؛ مرزهای خوش آمدگویی ۴. طراحی فضاهای مشترک برای تشویق تعامل اجتماعی ۵. فضا برای امکاناتی (مثل زمین بازی، سالن ورزشی، اتاق‌های جلسه)	۱. دید بهتر از واحدها به فضاهای مشترک ۲. استفاده از عناصر معماری (دروازه‌ها، پرده‌ها، پنجره‌ها) در مناطق نیمه خصوصی در داخل واحدها ۳. تفکیک اتاق‌های خصوصی (اتاق خواب، حمام) از فضاهای مشترک (اتاق نشیمن، آشپزخانه)
حنانه خامنه‌زاده، ۱۳۹۶	خانه ایرانی ماقبل مدرن و خانه مدرن ایرانی	۱. اختصاص فضا به فعالیت‌های جمعی و فردی به صورت مجزا	۱. توجه به سلسله مراتب فضایی ۲. یکپارچگی فضاهای جمعی ۳. طراحی فضای جمعی با قابلیت انجام فعالیت‌های جمعی متنوع و توجه به محل استقرار	۱. تعداد و ابعاد بازشوها و ورودی‌های در طراحی.
فاطمه علایی رحمانی و همکاران ۱۳۹۷	بررسی جهان‌بینی و ایدئولوژی اسلام در خصوص...	۱. بررسی جهان‌بینی اسلام در خصوص حریم و خلوت در مسکن ۲. توجه درونگرایی	۱. توجه به سلسله مراتب فضایی ۲. توجه به مکان‌یابی فضاهای داخلی خانه	۱. توجه به مکان‌یابی بازشوها و گشودگی‌ها در خانه،
فاطمه جبران، غلامرضا طلیسیچی و همکاران ۱۳۹۷	خانه‌های برونگرای گیلان	۱. توجه به معیشت افراد، روابط اجتماعی و نیازهای اقلیمی ۲. تفکیک عرصه‌های عمومی، نیمه عمومی و خصوصی از یکدیگر ۳. مرز مالکیت با پوشش گیاهی	۱. ایجاد فضاهای میانی بین فضاهای خصوصی و عمومی.	۱. استفاده از اختلاف ارتفاع و پلکان بین فضاها جهت افزایش حریم ۲. مکان‌یابی مناسب ورودی خانه

ادامه جدول ۴. راهکارهای استخراج شده برای تحقق مفهوم خلوت در فضاهای مسکونی از پژوهش‌های پیشین فارسی و لاتین (منبع: نگارندگان)
Table 4. Solutions extracted to realize the concept of privacy in residential spaces from previous Persian and Latin researches

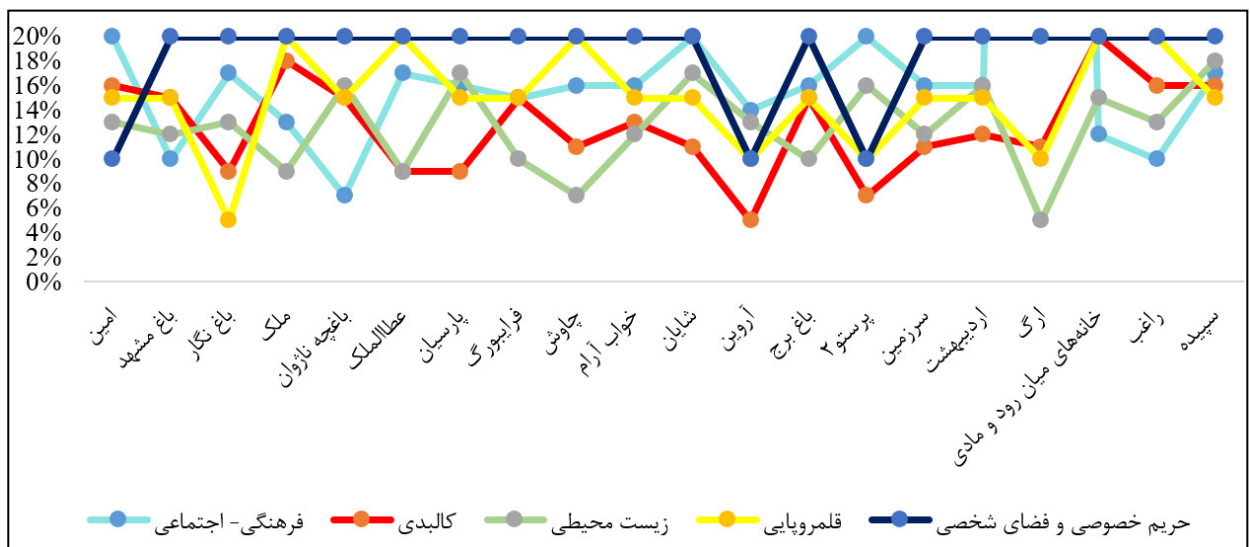
پژوهشگران	نمونه	راهکارهای طراحی		
		کلان		
		میانی		
		خرد		
مهدی زندیه، پدram حصاری، آرزو محتمم، ۱۳۹۹	انعطاف‌پذیر مسکن در غرب و ایران	۱. ایجاد قابلیت تفکیک و تجمیع فضاها با هم ۲. تنوع‌پذیری فضاها ۳. تطبیق‌پذیری فضاها	۱. ایجاد فضاهای مشترک ۲. تنظیم قابلیت تفکیک و تجمیع ۳. طراحی اتاق‌های چند منظوره ۴. ایجاد فضای مشترک بین واحدها	۱. استفاده از مبلمان متحرک. ۲. استفاده از دیوارهای جدانکننده قابل تغییر
سحر برهانی‌فر، و همکاران ۱۴۰۰	مجتمع مسکونی ششصد دستگاه مشهد	۱. تفکیک و عرصه‌بندی فضاها و فعالیت‌ها سلسله مراتب فضایی ۲. وضوح مرزها ۳. همگانی اجتماعی افراد ۴. تنوع فرم و هندسه در طراحی ۵. توجه ابعاد زیبایی‌شناسی	۱. کنترل اشرافیت دیداری و شنیداری	-
محمد حبیب‌زاده عمران، عینی‌فر و ۱۴۰۱	آپارتمان‌های مسکونی شهر امل	۱. طراحی برای تأمین خلوت در دید و منظر داخلی و خارجی ۲. انعطاف در فضا و امکان تغییر	۱. طراحی فضاهای داخلی به باکنترل دید	۱. جلوگیری انتقال صدا از فضاهای داخلی به یکدیگر ۲. استانداردهای طراحی
Julaihi Wahid et al, 2009	Visual Privacy and Residential Facades...	۱. اهمیت حریم خصوصی بصری ۲. اهمیت به جهت باد مطلوب	۱. استفاده از سلسله مراتب	۱. توجه به محل قرارگیری ورودی‌ها
Samira Ramezani and et al 2010	Privacy and Social Interaction in Traditional Towns to...	۱. توجه به حریم خصوصی در طراحی شهرها ۲. توجه به سبک زندگی جدید افراد در طراحی فضاها	۱. ایجاد فضاهای برای ایجاد تعاملات اجتماعی و حریم خصوصی	-
M.M. Shabani, M.M. Tahir, et al, 2010	Achieving Privacy in the Iranian...	۱. افزایش رابطه ساکنین با محیط ۲. توجه به انعطاف‌پذیری فضاها ۳. توجه به روش‌های نوین طراحی	-	-
Ayhan Bekleyen, et al 2011	The influence of climate and...	۱. تاثیرات اقلیم بر حریم خصوصی ۲. توجه به حفظ حریم خصوصی	-	-
Ali Namazian, Armin Mehdipour, 2013	Psychological Demands of the Built Environment, Privacy,...	۱. دستیابی به محیط انعطاف‌پذیر از طریق جنبه‌های روانشناختی ۲. عناصر هویت مند، نماد و نشانه	۱. ایجاد انگیزه‌های حضور در فضا	۱. چیدمان مبلمان ۲. توجه به حریم خصوصی، فضای شخصی و مکانی
Shirin Javanshir, 2016	Protection of Privacy in Designing of Residential...	۱. اهمیت توجه حریم خصوصی سازنده در مجتمع‌های مسکونی ۲. توجه به کیفیت و عوامل موثر در شکل‌گیری مجتمع‌های مسکونی	۱. توجه به مشرفیت فضا ۲. امکان استفاده از نور طبیعی و دید مناسب در تمام فضاها ۳. حریم خصوصی ایمن در فضای باز	۱. فضاهای باز محصور ۲. ابعاد و تناسب دیوارها ۳. ایجاد حریم با دیوارهای مشبک و پوشش گیاهی
Hamed Moztarzadeh, et al 2020	Explaining The Effective Features of...	۱. احساس تعلق به مکان ۲. توجه به کیفیت و امنیت فضا	۱. نظم اجتماعی فضا باز و نیمه‌باز ۲. حضور کودکان در فضاهای جمعی	-

با توجه به طیف بسیار گسترده از نظر مساحت و تعداد نمونه در مجتمع‌های مسکونی موجود، هدفمند متجانس و یا همگن (انتخاب نمونه از موارد مشابه مقیاس انتخابی برای شناسایی عمیق) است. مشاهده در مجتمع‌های مسکونی منتخب از نوع مشاهده میدانی مستقیم است. راهکارهای نهایی با توجه به اولویت‌بندی تحقق مفهوم خلوت و طراحی از ارزیابی نتایج تحلیل مبانی نظری و مبانی عملی استخراج و تدوین شد.

بسیار مجتمع‌مسکونی (جدول ۵) و (شکل ۵) در مناطق مختلف شهری اصفهان انجام شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها شامل تحلیل محتوا از مبانی نظری و تحلیل آماری پرسشنامه‌ها و فرم مشاهده با استفاده از نرم افزار تحلیل آماری SPSS انجام شد. راهکارهای نهایی با توجه به اولویت‌بندی تحقق مفهوم خلوت و طراحی از ارزیابی نتایج تحلیل مبانی نظری و مبانی عملی استخراج و تدوین شد. انتخاب مجتمع‌های مسکونی موجود در سطح شهر اصفهان

جدول ۵. دسته‌بندی نمونه‌های مورد مطالعه بر اساس مشخصات آنها (منبع: نگارندگان)
Table 5. Classification of studied samples based on their characteristics

ردیف	تعداد طبقات	تعداد واحد	مساحت زمین (مترمربع)	مساحت ساخت (مترمربع)	منطقه شهرداری
۱	۲	۶۰	۷۵۶۴	۱۱۹۰۰	شش
۲	۳	۵	۲۹۵	۱۲۹۰	چهار
۳		۵	۱۸۷	۸۱۵	شش
۴		۶	۳۰۳	۸۵۰	سه
۵	۴	۸	۴۵۰	۱۳۰۰	نه
۶		۹	۶۰۸	۱۴۵۰	پنج
۷		۱۰	۴۹۸	۱۱۹۵	شش
۸		۵	۲۶۳	۱۲۳۰	شش
۹		۶	۳۹۷	۱۴۳۰	شش
۱۰		۷	۳۸۰	۱۹۶۰	چهار
۱۱		۹	۵۶۵	۱۶۹۰	سه
۱۲	۵	۱۰	۳۳۰	۱۰۰۰	ده
۱۳		۱۰	۷۸۴	۲۸۰۰	سه
۱۴		۱۱	۶۳۱	۲۲۷۱	هشت
۱۵		۵۶	۱۶۰۰	۹۶۰۰	یک
۱۶		۲۵	۸۹۴	۷۰۰۰	یک
۱۷	۶	۳۲	۱۸۴۹	۱۰۰۰۰	شش
۱۸		۳۶	۲۱۰۰	۱۴۰۰۰	چهار
۱۹	۷	۴۲	۱۳۰۸	۶۳۰۰	ده
۲۰		۷۲	۲۷۱۱	۱۱۱۳۶	ده

شکل ۵. نمودار مقایسه‌ی مؤلفه‌های خلوت در نمونه‌های مورد مطالعه (منبع: نگارندگان)
Figure 5. Comparative diagram of privacy components in the studied samples

یافته‌ها و نتایج

حاصل از پژوهش‌های حوزه‌های مرتبط است (جدول ۶)، در بحث اهمیت خلوت در تعیین و انتخاب نوع روابط فرد با دیگران، نقش خلوت در کاهش هیجانات فردی، تأثیرگذاری خلوت بر تشکیل هویت فردی افراد، توجه به حریم بویایی، تهویه مناسب هوا، اهمیت فضاهای نیمه‌باز کاربردی در تأمین فعالیت‌های سکونتی و تأمین خلوت مورد نیاز افراد و کنترل‌پذیری افراد بر عرصه خصوصی خود با پژوهش‌های پیشین تفاوت دارد.

توجه به مسائل فرهنگی - اجتماعی، تفکیک عرصه‌های خصوصی، میانه و عمومی، سلسله مراتب فضایی، حفظ و کنترل حریم‌های شنیداری و دیداری، تعریف مرزهای قلمرو و داشتن فضای شخصی برای هر فرد و نقش عناصر طبیعی (آب، گیاهان) در محیط جهت تأمین آرامش محیط با پژوهش‌های پیشین، از جمله یافته‌های پژوهش در بخش تحلیل محتوا

جدول ۶. مفاهیم اصلی پژوهش و مفاهیم استخراج شده (منبع: نگارندگان)
Table 6. The main research concepts and extracted concepts

مفهوم	آنچه از مفهوم استخراج شده است.
انسان و محیط	انسان، محیط و رفتار دارای تعاملات متقابل می‌باشند که وابسته به حالات ذهنی افراد است. همچنین برخی عوامل همچون محیط اجتماعی، تاثیرات فرهنگی، عوامل فردی، هیجانات فردی، سبک زندگی، ارزش‌ها و انگیزه‌ها شناخت و احساسات را در فرد را برمی‌انگیزد که در نهایت موجب رفتارهای مختلف در محیط می‌شود.
خلوت	از مفاهیمی است که به انسان کمک می‌کند تا بستر مناسبی برای درک شناخت عمق خود پیدا کند. همچنین خلوت مقدمه‌ای است برای حضور در اجتماع نه عاملی که باعث دور ماندن فرد از تعاملات اجتماعی شود.
حریم خصوصی	حریم شخصی افراد به زندگی هر فرد معنا می‌دهد و سمت‌وسوی زندگی او را مشخص می‌کند. این حریم، بسته به شخصیت، عقیده، قوم، مذهب، نگرش و در نهایت احساسات هر فرد، متفاوت است.
فضای شخصی	فضای شخصی، فاصله فیزیکی بین دو انسان در محیط روزمره اجتماعی است. این فاصله با توجه به نسبتی که با افراد مختلف وجود دارد و میزان احساس راحتی با آنها، متفاوت خواهد بود. همچنین این فضا در موقعیت‌های مختلف اجتماعی متفاوت است.
قلمرو	افراد، حریم و مرز میان خود و اطرافیان را از طریق رفتار، حرکت‌ها و نشانه‌هایی مشخص می‌کنند. همچنین انسان‌ها از طریق کدگذاری یا رمزگذاری، قلمروهای پیرامونی خود را شناسایی می‌کنند. اما نکته قابل توجه در مورد مرزهای قلمرو این است که این علائم هنگامی ارزش پیدا می‌کند که اطرافیان معنای آن را فهمیده و به آن‌ها احترام بگذارند.

است که بالاترین رتبه را نیز دارد و کمترین میانگین مربوط به عامل حریم خصوصی می‌باشد که پایین‌ترین رتبه را نیز داراست. در بین راهکارهای تحقق خلوت در مجتمع‌های مسکونی میان‌رتبه، راهکارهای کالبدی از اهمیت بیشتری برخوردارند. این راهکارها، به طور مستقیم بر حفظ حریم خصوصی ساکنان تأثیر می‌گذارند. در عین حال، راهکارهای غیرکالبدی نیز می‌توانند در ایجاد فرهنگ و رفتارهای اجتماعی مناسب در بین ساکنان، نقش مؤثری ایفا کنند. در نمودار (شکل ۶)، اولویت‌بندی ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر ابعاد مفهوم خلوت از بررسی‌های انجام شده از نتایج پرسشنامه و مشاهده آمده است. در بخش آخر یافته‌ها، در تحلیل و بررسی ابعاد مفهوم خلوت در نمونه‌های مورد مطالعه، یافته‌های حاصل از پژوهش، ابعاد اصلی، بر اساس مؤلفه‌های تأثیرگذار بر ابعاد مفهوم خلوت بر مجتمع‌های مسکونی میان‌رتبه مشخص شد. براساس مطالعات انجام شده در زمینه مفهوم خلوت و مجتمع‌های مسکونی، ابعاد و مؤلفه‌های گوناگونی در شکل‌گیری خلوت اثر دارند. با بازبینی پژوهش‌های مختلف صورت گرفته است.

بر اساس مطالعات انجام شده و یافته‌های پژوهش راهکارهای تحقق خلوت در مجتمع‌های مسکونی میان‌رتبه، را میتوان به دو دسته کلی تقسیم کرد: راهکارهای کالبدی: شامل طراحی و ساخت مجتمع‌های مسکونی با توجه به اصول و ضوابط حفظ حریم خصوصی است. از جمله: الف) طراحی و احداث فضاهای خصوصی برای هر واحد مسکونی، مانند تراس، بالکن، حیاط خلوت؛ ب) استفاده از دیوارهای بلند و سایبان‌ها برای ایجاد حریم بین واحدهای مسکونی؛ و ج) طراحی و احداث فضاهای عمومی و مشترک در مجتمع‌های مسکونی، مانند فضای بازی کودکان، فضای ورزشی. راهکارهای غیرکالبدی: شامل ایجاد فرهنگ و رفتارهای اجتماعی مناسب در بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی است. از جمله: الف) آموزش ساکنان مجتمع‌های مسکونی در مورد اهمیت حفظ حریم خصوصی؛ و ب) ایجاد قوانین و مقررات مناسب برای حفظ آرامش و سکوت در مجتمع‌های مسکونی.

بر اساس آنچه ذکر شد توجه به خلوت مرتبط با ویژگی‌های فرهنگی و مخاطب فضا است. از این رو مراحل مشاهده و پرسشنامه از این رو انجام شد. نتایج (جدول ۷)، رتبه‌بندی ابعاد مفهوم خلوت از نظر پاسخگویان را نشان می‌دهد. بیشترین میانگین مربوط به شاخص کالبدی

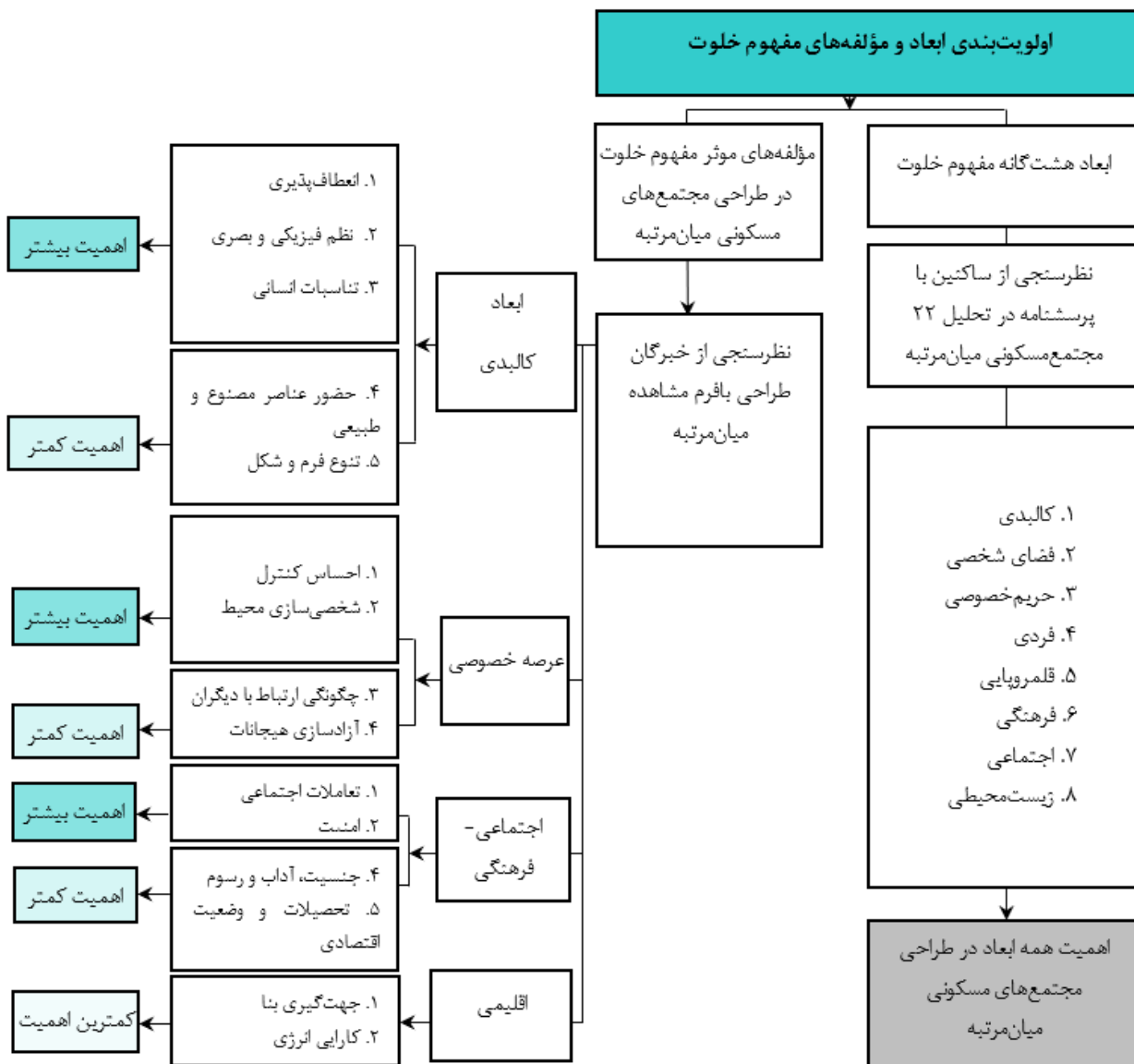
نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پس از تحلیل و بررسی داده‌ها، فرضیه این پژوهش به شرح ذیل قابل اثبات می‌باشد: افراد برای رسیدن به استقلال فردی نیازمند تجربه لحظاتی هستند که با خود تنها بوده و در مورد خود بیندیشند. برای رسیدن به تعریف

جدول ۷. آزمون فریدمن برای بررسی رتبه‌های هشتگانه ابعاد مفهوم خلوت از نظر پاسخگویان (منبع: نگارندگان)
Table 7. Friedman's test to examine the eight ranks of the dimensions of the concept of solitude according to the respondents

رتبه	میانگین رتبه	میانگین حاصله	ابعاد
چهارم	۵۹/۲۱	۱۶/۳	فردی
ششم	۷۵/۱۶	۵۷/۲	فرهنگی
هفتم	۵۰/۱۴	۵۰/۲	اجتماعی
اول	۸۰/۲۶	۷۱/۳	کالبدی
هشتم	۷۸/۱۲	۲	زیست محیطی
پنجم	۴۶/۲۰	۸۰/۲	قلمروپایی
سوم	۶۱/۲۲	۲۰/۳	حریم خصوصی
دوم	۲۴/۲۳	۳	فضای شخصی

درجه آزادی: ۳۸ مجذور کای: ۳۵/۶۹۹ سطح معنی داری: ۰۰۱/۰

شکل ۶. نمودار ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر خلوت با توجه به اولویت بندی از بررسی‌های صورت گرفته (منبع: نگارندگان)
Figure 6. Diagram of the dimensions and components affecting privacy according to the prioritization of the surveys

مشخصی از خویشتن و ارزیابی آنچه من، نامیده می‌شود، لازم است بر فضای شخصی خود نظارت داشته و برای گشودن مرزهای شخصی به سوی دیگران، آزادانه تصمیم‌گیری کنند. تحلیل مطالعات و پاسخ‌ها حاکی از آن است که افراد در صورت عدم نظارت انتخابی بر مرزها، دچار احساس ذهنی ازدحام و تنش شده و گاه عکسالعمل‌هایی مبنی بر نارضایتی، خشم، کسالت و ترک محیط از خود بروز می‌دهند. راهکارهای استخراج شده برای تحقق مفهوم خلوت با اولویت‌بندی راهکارهای طراحی و مؤلفه‌های مؤثر در دستیابی به خلوت در مجتمع‌های مسکونی در سه مقیاس کلان، میانی و خرد بر اساس اولویت هر بعد مطابق (جدول ۸) است.

جدول ۸. اولویت‌بندی راهکارهای تحقق مفهوم خلوت در مجتمع‌های مسکونی (منبع: نگارندگان)
Table 8. Prioritizing solutions to realize the concept of privacy in residential complexes

راهکارهای طراحی در مجتمع‌های مسکونی میان مرتبه			مؤلفه‌های خلوت
بیشترین اولویت			
خرد	میانی	کلان	
استفاده از عناصر معماری مانند پرده‌ها و پارتیشن‌های متحرک و نمای ساختمان برای ایجاد لایه‌های مختلف خصوصی‌سازی استفاده از تغییر سطوح در طراحی برای ایجاد تفکیک بصری و فضایی عمومی و خصوصی استفاده بهینه از فضای بالکن‌ها توجه بر محل قرارگیری و ابعاد و فرم بازشوها (پنجره‌ها و درها) و کنترل دید پنجره‌ها ایجاد دعوت‌کنندگی در قسمت ورودی استفاده از تناسبات طلایی در نما جانمایی فضاهای نیمه‌باز	ایجاد فضاهای تعاملی منعطف جهت افزایش تعاملات اجتماعی بین ساکنین ایجاد کردن فضاهایی سازگار برای فعالیت گوناگون ایجاد قابلیت تفکیک و تجمع فضاهای با هم تنوع فرمی در فضاهای باز، نیمه‌باز و بسته چیدمان مناسب بلوک‌ها به تناسب یکدیگر افزایش مقدار فضای آزاد نسبت به سطح عملکرد (غلبه فضا بر توده) استفاده از عوامل طبیعی در فضاهای باز، نیمه‌باز و بسته استفاده از گیاهان و آب در فضاهای باز ایجاد ترکیبی منسجم و هماهنگ در نما	قابلیت انعطاف‌پذیری فضاهای باز و نیمه‌باز توجه به مسیرهای حرکتی سواره و پیاده خوانایی فضا و شفافیت مرزها تنوع فرم و فضا در شکل بلوک‌ها توجه به فواصل میان فردی و حفظ حریم افراد در فضاهای عمومی توجه به کد ارتقاعی منطقه توجه به مقیاس انسانی فضا استفاده از مصالح بوم‌آورد و هماهنگ ایجاد چشم‌اندازهای طبیعی و مصنوعی فراهم آوردن مرزهای کالبدی مناسب بین محیط درون و بیرون خانه	کالبدی
امکان شخصی‌سازی محیط در داخل فضاها استفاده از نورهای گرم در فضاهای شخصی	توجه نظم فیزیکی برای ساکنین (سالمندان-کودکان) توجه به نظم بصری اجزا	توجه به فاصله و موقعیت فرد در فضا توجه به عوامل شخصی، موقعیتی و فرهنگی ساکنین	فضای شخصی
-	توجه به تعاملات میان فردی کنترل و نظارت بر مرزهای شخصی	حفظ حریم شخصی افراد امکان نظارت و اختیار بر فرد محیط رعایت هنجارهای فرهنگی-اجتماعی	حریم خصوصی
شخصی‌سازی فضاهای خصوصی (اتاق‌ها) برای هر فرد جهت تقویت هویت فردی استفاده تخصصی از رنگ تعریف فضایی برای مراقبه و مدیتیشن استفاده از مبلمان با قابلیت انعطاف‌پذیری	توجه بر تناسب بین تراکم افراد و ابعاد فضا اختصاص فضای خصوصی برای هر فرد	کنترل‌پذیری فرد بر قلمروی خصوصی خود	فردی
دارای اولویت			
خرد	میانی	کلان	
وجود نگهبان در ورودی بنا وجود دروازه در ورودی بنا استفاده از فضای باز مابین بلوک‌های مسکونی	طراحی فضاهای نیمه خصوصی با سطح دسترسی محدود بر ایجاد سلسله مراتب میان عرصه‌های مختلف رعایت سلسله مراتب بهینه دسترسی به فضاهای خصوصی و عمومی از طریق ورود، عبور و مکث طراحی مسیرهای پیاده‌روی و گذرگاه‌های داخلی با پوشش گیاهی متنوع؛ ایجاد حریم بصری، زیبایی و مشخص کردن مرز فضاها به واسطه نمادها، علائم وضوح و خوانایی مسیرها؛ از فضای سبز نورپردازی	تفکیک مسیر سواره و پیاده شکل‌گیری حوزه‌های فضایی و عملکردی استفاده از علائم به منظور کنترل عرصه‌ها ارتباط و تمایز فضاهای ایجاد پیوند بین عرصه خصوصی و عمومی فراهم آوردن مرزهای کالبدی مناسب بین محیط درون و بیرون خانه وضوح و شفافیت مرزها	قلمروپایی (کنترل‌پذیری)

ادامه جدول ۸. اولویت‌بندی راهکارهای تحقق مفهوم خلوت در مجتمع‌های مسکونی (منبع: نگارندگان)
Table 8. Prioritizing solutions to realize the concept of privacy in residential complexes

فرهنگی - اجتماعی	توجه به سبک زندگی ساکنین توجه به ویژگی‌های فرهنگی ساکنین توجه به ویژگی‌های فرهنگی منطقه تقویت حس تعلق مکان (نمادها و نشانه‌ها) تقویت عوامل ادراکی حسی و معنایی	تنوع فضایی جهت تأمین خواسته‌های جنسیت‌های متفاوت از فضا جلوگیری از تداخل و تعارضات فرهنگی ایجاد کردن فضاهایی جهت تعامل بین افراد طراحی فضاهای ملاقات‌های گذری	آشنایی با قوانین و مقررات آپارتمان نشینی ایجاد کاربری‌های متنوع مانند فضای بازی، ورزش، کار پاسخگویی فضا به سالمندان و کودکان طراحی مبلمان‌های متنوع
کمترین اولویت			
کلان	میان	خرد	
زیست محیطی	ایجاد حریم‌های امن استفاده از فضاهای باز و نیمه‌باز به عنوان حریم‌های دیداری	توجه به محل قرارگیری و طراحی درهای ورودی جهت حفظ کنترل دیداری استفاده از تهویه طبیعی و مصنوعی مناسب جهت کنترل حریم بویایی افراد برخوردای تمامی فضا از نور طبیعی و مصنوعی مناسب	کنترل انتقال صدا در کف پوش‌ها و سقف‌ها استفاده از عایق صوتی جهت حفظ کنترل شنیداری

نقش نویسندگان

پژوهش منتج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد سبحان روحی صفت به راهنمایی دکتر منصوره کیان‌ارثی با عنوان طراحی مجتمع مسکونی میان‌مرتبه با تأکید بر مفهوم خلوت و با حمایت دانشکده هنر، معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف‌آباد انجام شده است.

تعارض منافع نویسندگان

نویسندگان به‌طور کامل از اخلاق نشر تبعیت کرده و از هرگونه سرقت ادبی، سوء رفتار، جعل داده‌ها و یا ارسال و انتشار دوگانه، پرهیز نموده‌اند و منافعی تجاری در این راستا وجود ندارد و نویسندگان در قبال ارائه اثر خود وجهی دریافت ننموده‌اند.

فهرست مراجع

- احمدی، کاوه؛ محبوبی، قربان؛ و عزت‌پناه، بختیار. (۱۴۰۱). تأثیر عناصر کالبدی معماری بومی مسکن بر پایداری مسکن شهری مطالعه موردی: شهرسنندج. فصلنامه جغرافیا، ۲۰(۷۳)، ۱۹-۳۶.
- ارژمند، محمود؛ و خانی، سمیه. (۱۳۹۱). نقش خلوت در معماری خانه ایرانی. *مطالعات شهر ایرانی/اسلامی*، ۲(۷)، ۳-۲۷.
- آلتمن، ایروین. (۱۳۹۵). محیط و رفتار اجتماعی، خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام. (علی نمازیان، مترجم). تهران: دانشگاه شهید بهشتی. (نشر اثر اصلی ۱۹۷۵). انجمنی، زینب؛ کشاورز، مرضیه؛ و مهوش، پریسا. (۱۳۹۳). بررسی مفهوم خلوت و چگونگی تحقق آن در شکلگیری خانه‌های سنتی. مجموعه مقالات اولین همایش ملی معماری مسکونی. اسفند ۶، (ص ۷-۱). همدان: ملایر.
- بیگدلی، حامد؛ باقری، محمد؛ و اسدی، فرخ. (۱۳۹۷). بررسی نقش خلوت در معماری خانه‌های سنتی. معماری‌شناسی، ۱(۴)، ۱-۱۰.
- جباران، قاسم؛ طلیسچی، غلامرضا؛ دیماری، نیما؛ و دری، علی. (۱۳۹۷). سازوکارهای تنظیم خلوت در خانه‌های پرونگرای گیلان نمونه‌موردی: خانه‌های روستایی. پژوهش‌های معماری اسلامی، ۶(۲۱)، ۱۰۳-۱۲۱.
- چرامیف‌سرج‌پوالکساندر، کریستوفر. (۱۳۹۳). عرصه‌های زندگی خصوصی‌زندگی جمعی. (منوچهر مزینی، مترجم). تهران: دانشگاه تهران. (نشر اثر اصلی ۱۹۶۳).
- حبیب‌زاده عمران، محمد؛ عینی‌فر، علیرضا؛ و شاه چراغی، آزاده. (۱۴۰۱). تأثیر "گونه‌های سازمان فضایی" واحدهای مسکونی آپارتمانی بر "خلوت و تعامل اجتماعی" (مطالعه موردی: آپارتمان‌های مسکونی متداول شهر آمل). فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، ۷(۱)، ۱۱۳-۱۲۹.
- حیدری، علی‌اکبر؛ و عبدی‌پور، زهرا. (۱۳۹۴). ارزیابی نقش خلوت در ارتقای دلبستگی به مکان در خوابگاه‌های دانشجویی. هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۲۰(۴)، ۷۳-۸۶.
- خامنه‌زاده، حنا. (۱۳۹۶). مفهوم خلوت و چگونگی تحقق آن در زیست‌جهان خانه ایرانی مطالعه تطبیقی آن در خانه ایرانی ماقبل مدرن و خانه مدرن ایرانی. باغ نظر، ۱۴(۴۹)، ۳۱-۴۰.
- خامه، معصومه. (۱۳۸۹). مفهوم روانشناسانه خلوت در خانه‌های سنتی ایران. مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای خانه ایرانی. آذر ۸-۱۹، (ص ۱-۹). گلستان: گنبد کاووس.
- رضایی، آزاده؛ پورزرگر، محمدرضا؛ و شالی‌امینی، وحید. (۱۴۰۲). کاربری نظریه قابلیت‌های محیط جهت خلوت‌گزینی ساکنین در مسکن معاصر؛ مطالعه موردی: آپارتمان‌های مسکونی کوتاه مرتبه در شهر تهران. مسکن و محیط روستا، ۱۸۲(۱)، ۴۹-۶۲.
- رئیس‌سی، ایمان؛ و حسینی، الهه سادات. (۱۳۹۴). بررسی رابطه خلوت و تعامل در چند مجتمع مسکونی قزوین. هویت‌شهر، ۹(۲۱)، ۲۹-۴۰.
- زندیه، مهدیه؛ حساری، پدram؛ و محتشم، آرزو. (۱۳۹۹). بررسی تطبیقی نظام راهبردی طراحی مسکن انعطاف‌پذیر در غرب و ایران. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۳(۳۰)، ۸۳-۹۵.
- شیدانه مرید، میزراعلی؛ شریفی، مهدی؛ و معینی، سید محمد. (۱۴۰۲). تعیین عوامل مؤثر برای ارزیابی میزان ظهور ارزش‌های انسانی قرآنی در معماری مسکن بر اساس نظر صاحب‌نظران (نمونه موردی: خانه‌های روستایی).

- Bournemouth: Bournemouth University.
28. Bekleyen, A., & Dalkılıç, N. (2011). The influence of climate and privacy on indigenous courtyard houses in Diyarbakır Turkey. *Scientific Research and Essays*, 6(4), 908-922.
29. Borhanifar, S., Mazhari, M. E., Taghvaei, V., Vasiq, B., & Ashrafzadeh, R. (2021). Investigating the Components affecting Sociability in Residential Complexes using privacy-preserving approach (Case Study: sheshsad Dastgah Residential Complex in Mashhad). *Motaleate Shahri*, 10 (38), 91-106.
30. Gifford, R. (1997). *Environmental psychology; principles and practice*. Canada: University of Victoria.
31. Hallak, M. E. (2003). *Privacy in homes of Shaamy Muslim immigrants: A study of privacy patterns in single-family detached homes and townhouses of middle-class immigrants in Montreal*. Montreal: School of Architecture McGill University.
32. Hamdy Mahmoud, H. T. (2017). Interior Architectural Elements that Affect Human Psychology and Behavior. *The International Conference: Cities' Identity Through Architecture and Arts (CITAA)*.
33. Javanshir, S. (2016). Protection of Privacy in Designing of Residential Complexes Architecture and Its Effect on Constructive Relations among the Residents. *In Modern Applied Science*, 10(1), 103-113.
34. Kazemzadeh, M., & Shakouri, R. (2017). Enhancing Social Interaction in Residential Complexes Case Study: Esfahan. *Space Ontology International Journal*, 6(2), 1-8.
35. Lawson, B. (2001), *The Language of Space*. London: Butterworth-Heinemann
36. Memarian, Gh. H., Hashemi Toghr oljerdi, S. M., & Ranjnbar-Kermani, A. M. (2011). Privacy of house in islamic culture: A comparative study of pattern of privacy in houses in Kerman. *International Journal of Architectural Engineering & Urban Planning*, 21(2), 69-77.
37. Moztafzadeh, H., & Sajjadi, K. (2020). Explaining the effective features of open and semi-open spaces in availability and increase of social interactions in residential complexes. *International Journal of Architecture and Urban Development*, 9(4), 67-76.
- بررسی تطبیقی مسکن آپارتمانی تهران با مسکن در انتهای دوران سنتی تهران). پژوهش‌های معماری اسلامی، ۱۱، ۶۴-۸۲.
۱۵. طالبی، زینب؛ میرصفا، معصومه؛ و کیانارثی، منصوره. (۱۴۰۲). راهنمای طراحی مجتمع مسکونی دوستدار کودک. (ویرایش ۱). تهران: مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
۱۶. عزیزی، محمد مهدی؛ و ملک محمدنژاد، صادم. (۱۳۸۶). بررسی تطبیقی دو الگوی مجتمع‌های مسکونی مطالعه‌موردی: مجتمع‌های مسکونی نور (سئول) و اسکان تهران. هنرهای زیبا، ۳۲(۳۲)، ۲۷-۳۸.
۱۷. عسکری رابری، اباصلت؛ عباس‌زاده، شهاب، و آبرون، علی‌اصغر. (۱۳۹۴). بررسی عناصر فضایی-کالبدی تأثیرگذار بر مسکن روستایی (مطالعه‌موردی: روستاهای دیزباد بالا، فریزی و آیدلیک). پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۴(۴)، ۱۷۷-۱۹۳.
۱۸. علایی رحمانی، فاطمه؛ غلامی نژاد، فهیمه؛ و کرباسی، سعیده. (۱۳۹۷). بررسی سازوکارهای تأمین حریم خصوصی در مسکن شهر ایرانی با تأکید بر نمونه‌های معماری سنتی-اسلامی. معرفت، ۲۷(۲)، ۹۱-۱۰۲.
۱۹. عینی‌فر، علیرضا. (۱۳۷۹). عوامل انسانی-محیطی مؤثر در طراحی مجموعه‌های مسکونی. هنرهای زیبا، ۸(۸)، ۱۰۹-۱۱۸.
۲۰. عینی‌فر، علیرضا. (۱۳۸۶). نقش غالب الگوهای عام در طراحی محله‌های مسکونی. هنرهای زیبا، ۳۲(۳۲)، ۳۹-۵۰.
۲۱. عینی‌فر، علیرضا؛ آقالطیفی، آزاده. (۱۳۹۰). مفهوم قلمرو در مجموعه‌های مسکونی مطالعه مقایسه‌ای دو مجموعه مسکونی در سطح و در ارتفاع در تهران. هنرهای زیبا، ۴۷(۴۷)، ۱۸-۲۸.
۲۲. لنگ، جان. (۱۳۹۵). آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. (علیرضا عینی‌فر، مترجم). چاپ هشتم، تهران: دانشگاه تهران. (نشر اتر اصلی ۱۹۸۷).
۲۳. مهاجر، الهه؛ عظمتی، حمیدرضا؛ و موحد، خسرو. (۱۴۰۰). ابعاد تأثیرگذار بر خودشکوفایی در مجتمع‌های مسکونی از نگاه متخصصان فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، ۶(۲)، ۱۹۱-۲۱۰.
۲۴. مجتبی، سیده مریم؛ و اسدی، کیما. (۱۴۰۰). مقایسه تطبیقی خلوت فردی تا جمعی در مسکن سنتی و معاصر «نمونه‌موردی: خانه داروغه و خانه پدر و دختر مشهد». فردوس هنر، ۵(۵)، ۱۰۶-۱۲۳.
۲۵. هال، ادوارد تی. (۱۳۹۳). بعد پنهان. (منوچهر طبیبیان، مترجم). تهران: دانشگاه تهران. (نشر اثر اصلی ۱۹۶۶).
26. Al-Homoud, M. (2009). Privacy control as a function of personal space in single-family homes in Jordan. *Journal of Design and Built Environment*, 5(1), 31-48.
27. AlKhateeb, M. (2015). *An investigation into the concept of privacy in contemporary saudi houses from a female perspective: A design tool (Doctoral dissertation)*.

Explanation and Prioritization of Solutions to Realize the Concept of Privacy in Mid-Rise Residential Complexes

Sobhan Roohisefat: *M.A. in Architecture, Advancement in Architecture and Urban Planning Research Center, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.*

Mansoureh Kianersi*: *Assistant Professor, Advancement in Architecture and Urban Planning Research Center, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.*

Abstract

The shift in housing production patterns in various countries has transformed apartment living into one of the most significant changes in urban habitation over the years. Housing production policies, particularly in the form of residential complexes, have rapidly expanded in response to housing demand. These residential complexes can significantly impact the behaviors and relationships of residents. Today, people are compelled to live in multi-family complexes for various reasons, but they do not always enjoy the benefits of communal living.

In addition to the need for shelter, humans require a place to find spiritual solace, escape certain social constraints, rest as desired, connect with their intimate circle, seek solitude and introspection, and fulfill their spiritual needs. Providing privacy for residents of each household and neighbors is effective in social interactions and increasing social interactions in space. The most effective functions of privacy include creating opportunities for self-reflection and introspection of relationships, thoughts, and behaviors. Therefore, it is essential to strike a balance between privacy and social interaction for humans. The main objective of this research is to focus on the concept of privacy and provide practical solutions for the design of mid-rise residential complexes with an emphasis on the concept of privacy. This research is practical in terms of results, descriptive-analytical in terms of purpose, and a combination in terms of implementation process. In the first step, the extraction of concepts, dimensions, and components of the concept of privacy and the factors influencing the design of mid-rise residential complexes were addressed. Then, a checklist based on theoretical studies was prepared to examine the case study examples of residential complexes. Finally, a questionnaire was distributed to the residents of residential complexes. The obtained results were evaluated using statistical analysis software. The findings indicate that the eight dimensions of privacy—individual, socio-cultural, territorial, and privacy—have significance for the design components—physical, socio-cultural, environmental, privacy, and personal space. In this regard, the use of solutions such as considering pedestrian and walkway routes in the complex, creating flexible interactive spaces to increase social interactions among residents, creating the ability to separate and combine spaces and protrusions in the structure to create different balconies for the physical component, considering the lifestyle of residents, spatial diversity to meet the needs of different genders, strengthening the sense of place in the complex through signage and personalization of space, enhancing sensory and perceptual factors in the environment, and defining spaces for different users (elderly, parents, youth, children, and guests) for the socio-cultural component, creating secure boundaries, considering the location and design of entry doors to maintain visual control, and using appropriate natural and artificial ventilation to control individuals' olfactory boundaries for the environmental component, and observing cultural and social norms in space design, preserving individuals' psychological boundaries, enabling individual supervision and control over the environment, and considering the distance and position of individuals in space and place for the privacy and personal space components are among the important solutions proposed in this research. These solutions were implemented based on their prioritization in the proposed plan.

Keywords: Privacy, Solitude, Housing, Residential Complexes.

* Corresponding Author Email: mansourehkianersi@gmail.com